

SAFAHAT
Mehmet Âkif Ersoy

VI. KİTAP
ÂSİM

Âsım'ın yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 376
Sertifika No: 14420
Türk Edebiyatı-Şiir: 35
ISBN: 978-625-7660-62-4 (Takım No)
978-625-7660-86-0 (Kitap No)
1. Baskı: Ekim 2007
7. Baskı: Kasım 2021

Kapak Tasarımı: Ömer Faruk Yıldız
Sayfa Düzeni: E. Gökçe Aksoy

Basım Yeri: Ana Basım Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.
2622. Sok. No: 6/13
Bağcılar / İstanbul
Tel: [212] 446 05 99
Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 42-43 Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mehmet Âkif Ersoy

SAFAHAT

VI. KİTAP
ÂSİM

Yayına Hazırlayan
Fazıl Gökçek

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34122 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergah.com.tr / bilgi@dergahyayinlari.com

İçindekiler

Âsım Hakkında, 7

ÂSİM, 19

ÂSİM HAKKINDA

Mehmet Âkif'in şiir kitaplarının altıncısı olan *Âsım*, eleştirmenlerce onun sanatının zirvesi olarak kabul edilmiştir. *Süleymaniye Kürsüsünde* ve *Fâtih Kürsüsünde* gibi uzun soluklu tek bir manzumeden meydana gelen bu eserin yarıya yakını, 1919 yılı Eylül'ünden başlayarak 1924 yılı Ağustos'una kadar çeşitli aralıklarla *Sebîlürreşâd*'da tefrika edilmiş, tamamı ise 1924'te kitap olarak basılmıştır. Kitap, çıkışına dair birkaç haber dışında, matbuatta bir yankı uyandırmamıştır. Fakat Süleyman Nazif'in bir bölümünü *Âsım*'a ayırdığı kitabı¹ ile Cenap Şahabettin'in Âkif'i bir destan şairi olarak nitelediği “Safahat Mübdii” başlıklı yazısını,² bu sessizliği bozan önemli eserler olarak zikretmek gerekir. Süleyman Nazif, daha önce *Servet-i Fünûn*'da yayımladığı yazılardan meydana gelen kitabının sonuna ilâve ettiği “Bir Mucize-i Şiir” başlıklı bölümde *Âsım*'ın hak ettiği ilgiyi görmeyişinden yakınır. “Başka yerlerde olsa böyle eserlerin zuhuru büyük birer hadise-i milliye telâkki olunur ve gazeteler ve mecmualar onları aylarca mevzu-ı bahs eder” diye yazan Süleyman Nazif, *Âsım*'a “makberî denilecek kadar mukassî ve lâkayd bir sükût”un lâyük görülmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirir. Fakat ona göre bu geçici bir sükûttur.

¹ *Mehmed Âkif - Şairin Zâtı ve Âsârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat*, İstanbul, 1924. Eser M. Ertuğrul Düздаğ tarafından hazırlanarak eski ve yeni harflerle bir arada yayımlanmıştır. (İz Yayıncılık, İstanbul, 1991. Alıntılarda bu baskıdan yararlanılmıştır.)

² *Servet-i Fünûn*, nr. 1479, 18 Ocak 1924, s. 66-68.

Gelecekte Âsım hak ettiği ilgiyi görecektir. Gerçekten de Süleyman Nazif'in bu öngörüsü gerçekleşecek, *Âsım*, sonraki yıllarda Mehmet Âkif'in en çok söz edilen ve üzerinde en fazla incelemenin yapıldığı eseri olarak öne çıkacaktır. Yayımlandığı sırada –mesela ilk *Safahat* kadar– devrin matbuatında ilgi görmese de Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin gibi dönemlerinin iki söz ustasının Mehmet Âkif ve *Âsım* hakkındaki hükümleri bu eserin değeri konusunda bir ölçüt sayılabilecek önemdedir.

Süleyman Nazif, *Âsım*'ı “kuğunun terennümü” olarak niteler. Fransızların, kuğu kuşunun en güzel nağmelerini ölürlen terennüm etmesinden kinaye olarak bir şairin son eserine “kuğunun terennümü” dediklerini belirten *Malta Geceleri* şairine göre *Âsım*, “bin ızdırâb içinde kıvrana kıvrana can veren altı yüz senelik bir devrin dehâ-yı Âkif'e ibda ettirdiği bir kuğu terennümü"dür.³ Öyle ki bu eser âdetâ “kader-i ilâhî”nin, Türk milletine kayıplarının karşılığında bahşettiği bir “taviz ve tazmin”dir. Yine Süleyman Nazif'e göre,

“Mütareke seneleri” namını verdiğimiz uzun ve siyah gecenin fecaatini hiçbir ressam bu kadar ince tahlil ve tersim edemez. Hiçbir şair, harab u yebab olmuş vatanının müreffeh mazarını böyle dâ'u's-sılavî bir hararet ve hasretle yâd etmemiş, hiçbir üslûb-ı beyan zekâyâ ve hisse bu kadar sâde sözlerle bu kadar derin ve sarsan heyecanlar vermemiştir.⁴

Sonraki yıllarda Kur'an-ı Kerim'in Mehmet Âkif tarafından tercüme edileceğini öğrendiğinde tepkisini “Kur'an'ı Cenab-ı Hak Türk lisânıyla inzal etmeyi murad etseydi, Cebail'i bî-şübhe *Safahat* şairi olurdu” sözleriyle dile getirecek olan⁵ Süleyman Nazif'in *Âsım* karşındaki hayranlığı o kadar büyüktür ki, eserden Çanakkale şehitleri ile ilgili mısraları alıntıladıktan sonra bu mısraları âdetâ ilâhî vahiyle eşitleyen şu satırları yazmaktan kendisini alamamıştır:

³ A.g.e., s. 90.

⁴ A.g.e., s. 94.

⁵ “İki Secde”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1542, 4 Mart 1926.

“Yarabbi!.. Şair bu mısraları senin arş-ı ilhâmından birer birer yeryüzüne indirirken, ruhu, kim bilir, heyecandan ne kadar sarsılmış; dimağı, kalbi, a’sâbi ne kadar yıpranmış... ve ne kadar harâb olmuş!.. Onun yazdıklarını biz yalnız okurken, bu kadar titredik ve sarardık.

(...)

Ey Allah’ın büyük şairi ve benim büyük dostum!..

On sene evvel Necid çöllerinden Medine’ye giderken, üzerinden geçtiğin şahika-i san’atten daha yüksek ve ufukları daha vâsi’ şevahika çıktın. Tebrik ederim.

Burada çıktın demek ne büyük hatâdır! İlhamlarını Arş-ı a’lâdan alan deha-yı şairiyyetin, etekleri güneşler olan şahikalara vakit vakit indi. Nâmütenâhîlikte *hübût* ile *urûc* elfâz-ı müterâdifedendirler ve aynı cihet ve hareketi ifâde ederler. Mi’racların da, hübûtların da mübârek olsun Âkif.”⁶

Şiir anlayışı bakımından Âkif’ten ayrı olsa da şiir sanatının ince-liklerine vakıf olduğu konusunda kuşkuya yer bulunmayan Cenap Şahabettin’in *Âsım*’ı değerlendirişi de Süleyman Nazif’ten farklı değildir. İki yazıda da Mehmet Âkif’in eserine dair benzer yargıların dile getirilmiş olması dikkat çekicidir.⁷ Mehmet Âkif’i “bizim yalnız asrımızın değil, hatta tarihimizin en büyük destanî şairi” olarak niteleyen Cenap Şahabettin de Süleyman Nazif gibi Âkif’in eserinin gelecek zamanlara kalacağından, onun “sesindeki haşmet ve saltanatla zamanı ve nisyânı ilelebet sarsacağında[n]” emindir. O da Âkif’i “ilâhî ve mülhem şair” ve onun dehasını “vahy-âşinâ bir dehâet” olarak kabul eder. *Âsım*’ı, “edebiyatımızda muadili mevcut olmayan bir abide tanımakta tereddüt etmiyorum” diyen Cenap Şahabettin de Süleyman Nazif gibi eserden Çanakkale şehitleri ile ilgili bölümü nakleder ve bu mısraların *Âsım*’ın Türk edebiyatında benzeri bulunmayan bir şaheser olduğunu kanıtlayacağını belirtir.

⁶ A.g.e., s. 99-100.

⁷ Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif’in *Âsım*’a ilişkin kendi aralarında konuştukları anlaşılmaktadır. *Âsım*’ın neşri dolayısıyla Mithat Cemal’in, Mısır Apartmanı’nda-ki dairesinde verdiği Abdülhak Hamit’in de katıldığı bir yemek davetinde her ikisi de yer almıştır. Beşir Ayvazoğlu, bu yemekte çekilen ve Âkif’le birlikte söz konusu isimlerin yer aldığı bir fotoğraf karesinden hareketle bu şairlerin *Âsım*’a ilişkin düşüncelerini ve birbirleriyle münasebetlerini de söz konusu eden bir “anlatı” yayımlamıştır: *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, Kapı Yayınevi, İstanbul, 2006.

Süleyman Nazif'ten farklı olarak Cenap Şahabettin Âkif'in şiiri- nin yarattığı etki ve heyecanın edebî-estetik araçlarını da göstermeye çalışmıştır. Ona göre Âkif'in şiirinin üslûb bakımından en temel ve karakteristik özelliği, bu şiirde “sanat”ın gizli olması, onun eski ve yeni edebiyatın başvurduğu “tecemmül vasıtaları”ndan özellikle uzak duruşudur:

“İlk kitabından itibaren şairin hissedilen iki meziyeti vardı: Kuvvet, samimiyet... Rahnesiz ve infilâksiz bir üslûb-ı metin içinde Âkif o zamana kadar mislini görmediğimiz bir tabîlikle kendi heyecanlarını inşad ediyordu. Yazılarında süs yok, tasannu yok, vezin yahut kafiye hatırı için kabul edilmiş vazifesiz bir kelime yok, tufeylî ibare yok, lüknet ve rekâket yok, okuyan gibi güya yazan için de külfet ve suûbet eseri yoktu. Oh, bu bî-misâl sanatkârın sanatında sanat o kadar gizlidir ki... (...) Filvaki bütün *Safahat*'ta eski ve yeni edebiyatın müracaat ettiği tecemmül vasıtalarına karşı itina ile perhizkâr bir belâgat görölüyordu. Bu şeraitte muvaffakiyetle ibda edilen âsâr-ı sanatın ünvan-ı ıstilahîsi gâlibâ “sehl-i mümteni”dir. Âkif Bey'in hedef-i mesaîsi işte “sehl-i mümteni” ibdai idi ve *Safahat* o gayeye doğru tayy-i mesafât ettikçe şair müşkilât ile mücadelesini daha büyük bir maharetle ızmar ediyor ve tekrar edeyim, sanatında sanat her gün biraz daha gizleniyordu.”

Cenap Şahabettin'e göre Mehmet Âkif'in şiirindeki bu “sanatsız güzellik” *Âsım*'da doruğa ulaşmıştır. Bu yüzden *Âsım*, “basitliği akıl karıştıran [bir] belâgat kasırgası”dır.

Devrinin bu iki büyük kaleminin tanıklılığıyla da bir şaheser olduğunu kanıtlayan *Âsım*, Mehmet Âkif'in ilk kitabı *Safahat*'tan itibaren örneklerini verdiği “manzum hikâye” tarzının da en yetkin örneğidir. Araştırmacılar *Âsım*'ın bir manzum tiyatro veya roman olarak kabul edilebileceği konusunda fikir birliği içindedirler.⁸ Eserin bu özelliğine ilk olarak Mehmet Kaplan dikkat çekmiş ve *Âsım*'ın “o yıllar Türkiye'sinin bütün meseleleri[ni], konuşan şahısların ağzından bir

⁸ Bir tiyatro tekniği olan “Diyalog”un bu eserde nasıl kullanıldığı konusunda bkz. Ömer Faruk Huyugüzel, “Mehmet Âkif'in *Âsım*'da Başvurduğu Anlatım Vasıta ve Teknikleri”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy*, Marmara Ü. Fen-Ed. Fak. Yayını, İstanbul 1986, s. 32-52.

tiyatro eserinde olduğu kadar canlı bir şekilde tasvir” ettiğini ve bu eserin “muhteva ve üslûp bakımından realist bir roman kadar zengin” olduğunu ifade etmiştir.⁹ İnci Enginün de bir yazısında *Safahat*’ın “İstanbul’un romanı” olarak okunabileceğini göstermiştir.¹⁰ Gerçekten de *Âsım*, Birinci Dünya Savaşı’nın romanı olarak okunabilir. Bir taraftan Anadolu’suyla, İstanbul’uyla cephe gerisi, diğer taraftan Filistin ve Sina çölüyle, Çanakkale’siyle cephe. Cephe gerisindeki sefalet, bizzat olayın cereyan ettiği Hocaade’nin evinde görülür. Kendisini ziyarete gelen dostuna çay ikram eden Hocaade’nin evinde şeker yoktur, çay kuru üzümle içilir. İmam olduğu için evlerin içini yakından tanıyan Köse İmam’ın anlattığı olaylar, savaş dolayısıyla genel olarak ahlâkî bir çöküşün de yaşandığını göstermektedir. Öte yandan baytar olan ve mesleği dolayısıyla Anadolu’yu gezen Hocaade’nin verdiği bilgiler Anadolu köylüsünün de sefaletten perişan bir hâlde olduğunu göstermektedir.¹¹

Eserin başında, tıpkı bir tiyatro eserindeki gibi, şahıs kadrosu verilmiştir. Bunlar Mehmet Âkif’i temsil eden Hocaade, onun babasının bir öğrencisi olarak tanıtılan ve araştırmacıların Ali Şevki Efendi’yi temsil ettiğini kabul ettikleri, ilk *Safahat*’ta da bir şiire adını veren Köse İmam, onun oğlu Âsım ve Hocaade’nin oğlu Emin’dir. Yine eserin başında bu “muhavere”nin Birinci Dünya Savaşı içerisinde Hocaade’nin Sarıgözel’deki evinde cereyan ettiği belirtilmiştir. Elbette bu giriş, Mehmet Âkif’in eserinde “gerçeklik yanılması” sağlamak için başvurduğu bir kurgudur. Gerçekte ne Köse İmam, hakkında zaten fazla bilgiye sahip olmadığımız Ali Şevki Efendi’dir¹² ne de Hocaade

⁹ “Çanakkale Savaşı”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar* 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1987, s. 203-210.

¹⁰ “Safahat’ta İstanbul’un Romanı”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s. 179-189.

¹¹ Âsım’da Birinci Dünya Savaşı’nın nasıl yansıtıldığı hakkında bkz. Sema Uğurcan, “Âkif’in Şiirlerinde Savaş”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1986, s. 135-166.

¹² Ali Şevki Efendi, Mehmet Âkif’in babası Tahir Efendi’nin talebesi ve kendisinin yakın dostudur. Onun hakkındaki bilgilerimiz Mithat Cemal’in kitabında aktardıklarıyla sınırlıdır. Köse olduğu için bu eserde ve *Safahat*’ın ilk kitabındaki “Köse İmam”

Mehmet Âkif'in tam bir temsilcisidir. Ali Şevki Efendi'nin bir oğlu olmadığına göre Âsım'ı diğerlerinden daha "muhayyel" bir karakter olarak kabul etmemiz gerekir. Emin, eserde sadece bir sahnede görünmekte ve bir tek cümle ile bu "muhavere"ye katılmaktadır. Dolayısıyla eserin üç kişi etrafında oluştuğunu söyleyebiliriz. Hatta Âsım da ancak son sahnede katılmakta ve Hocaade'nin sorduğu bazı sorulara cevap vermektedir. Esere adını verdiği ve konuşma içerisinde kendisinden sıklıkla söz edildiği için o kuşkusuz son derece önemlidir, fakat onun daha çok Köse İmam ve özellikle de Hocaade'nin bakış açısından anlatıldığını, dolayısıyla bu esere Köse İmam ve Hocaade'nin bakış açısının egemen olduğunu belirtmek gerekir. Hocaade ve Köse İmam ise, eser boyunca sürekli birbiriyle tartışıyor olsalar da, aslında ikisi de Mehmet Âkif'in ilk *Safahat*'tan itibaren şiirleriyle ortaya koyduğu görüşleri savunmaktadırlar. Esasında bu iki karakterin, Mehmet Âkif'in iki farklı ruh halini temsil ettiklerini kabul etmek gerekir. Orhan Okay, Köse İmam'ın, Âkif'in Çanakkale Savaşlarına kadar bedbin olan ruh halini, Hocaade'nin ise Âkif'in, Çanakkale Savaşlarını görerek ümitsizlikleri imanla değiştiren ruh halini temsil ettiğini belirtir ki bu bizce de doğru bir tespittir.¹³ Sonuç olarak Âsım, bir tiyatro eseri gibi düzenlenmiş çok sesli bir metindir, fakat bu sesler Mehmet Âkif'in zaman zaman kendi içinde bir çatışma yaşayan ruh halinin tezahürüdür.

Mehmet Âkif'in iki farklı ruh hali arasında yaşanan bu çatışma Âsım'da Köse İmam ve Hocaade'nin şahsında bir nesil çatışması gibi yansıtılmıştır. Köse İmam II. Abdülhamit devri insanının, Hocaade ise büyük mücadeleler sonunda II. Meşrutiyet'in ilânını sağlayan ve hürriyeti elde eden yeni neslin temsilcisidir. Gerçi Köse İmam da istibdada ve devrin padişahı II. Abdülhamit'e şiddetle karşı çıkmış ve hatta bu

başlıklı şiirde bu şekilde adlandırdığı bu şahsı Mehmet Âkif, özellikle tok sözlü olduğu için sever. Mithat Cemal, yüzüne karşı Mehmet Âkif'in şiirlerinin hep beğenmediği taraflarını söyleyen Ali Şevki Efendi'nin, evine gelen yazar ve şairlerle onun şiirleri hakkında konuşurken ise aksine sürekli Âkif'i methettiğini yazar. (Kuntay, *Mehmet Âkif*, Ankara, 1986, s. 52-53.)

¹³ "Şehitlikte Bir Şair: Mehmet Âkif" *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 159-175.

uğurda sürgüne gitmiştir. Fakat o, İkinci Meşrutiyet'ten sonra toplumda meydana gelen değişiklikler konusunda muhalif bir tavır içindedir ve bu yüzden eski devri temsil ediyor gibi görünmektedir. Buna karşılık Hocaade de tarihî köklere bağlı kalınarak gerçekleştirilecek bir değişimden yanadır. Bu durum aslında ikisinin mizaç ve karakteriyle ilgilidir; sonuçta Köse İmam –kendisinin payı bulunmasa da– eskinin hatalarını ve Hocaade de –bütün itirazlarına rağmen– yeni devrin eksiklik ve yanlışlıklarını temsil etmek durumundadırlar. Dolayısıyla Köse İmam eskinin iyi taraflarını ileri sürerek, Hocaade ise toplumdaki değişimin iyi yönlerini öne çıkararak kendi nesillerini savunurlar. Ama esere, Çanakkale şehitlerinin muhteşem destanı ile Âsım'ın niteliklerinin anlatıldığı son bölümü dışında, özellikle Köse İmam'ın konuşmalarında, karamsarlık ve umutsuzluğun egemen olduğunu belirtmek gerekir. Hocaade'nin Köse İmam'a ve onun nesline itirazlarının temelinde ise onların bu umutsuzluğu kendilerine de sirayet ettirmiş olmaları vardır. Böylece bu iki eski dostun kendi nesillerinden umutsuzlukları, ülkenin geleceğini Âsım'a emanet etme konusunda birleşmelerine yol açar. Özellikle Hocaade'nin Âsım'a dair anlattıkları Köse İmam'ı da Âsım'ın nesli konusunda umutlandırmış gibidir. Eserin sonuna doğru Köse İmam ayrılır, sahneye Âsım çıkar. Kendi neslinin hatalarını kabul eden, ama bunlardan ders çıkarmak gerektiğinin de bilincinde olan Hocaade'nin, Âsım'a, Almanya'da¹⁴ yarım bıraktığı tahsilini tamamlaması yönündeki telkini veya nasihatı ile eser sona erer. Âsım,

¹⁴ Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile müttefik olduğumuz için çok sayıda öğrenci bu ülkeye öğrenim için gönderilmiştir. *Safahat*'ın beşinci kitabındaki “Berlin Hâtıraları” şiirinde anlattığı Almanya seyahati dolayısıyla bu ülkeyi tanıyan ve maddî kalkınmışlığına hayran olan Mehmet Âkif de Âsım'ı Almanya'da öğrenim gören bir Türk genci olarak tasarlarmıştır. Almanya'nın bu yıllarda Türkiye üzerindeki nüfuzu ve bunun eğitim hayatımıza yansımaları konusunda bkz. İlber Ortaylı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, 240 s. Bu konunun eğitim öğretim boyutuyla ilgili olarak Almanya'da yapılan bir doktora tezi de yayımlanmıştır: Mustafa Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve “Alman Ruhu” 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, 352 s. Bu kitapta Mehmet Âkif'in “Berlin Hâtıraları”nın “Kızı Suat Ersoy'a yazdığı mektuplarının toplandığı” (s. 163) bir eser olarak zikredilmesi, yazarın verdiği bilgilere ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini göstermektedir.

kendisi ve arkadaşları adına, Hocaade'nin bu nasihatini tutacaklarına söz vermiştir. Artık ülkenin geleceğinin Âsım'ın nesli ile aydınlığa kavuşacağına kuşku kalmamıştır. Bu umutla eser sona erer.

Âsım'daki karamsarlığın Mehmet Âkif'in duyuş tarzının bir teza-hürü olduğunu belirtmek gerekir. Duyuş tarzı itibariyle Mehmet Âkif, Servet-i Fünûncular gibi karamsardır. Döneminin şartları da ondaki bu duyguyu beslemiştir. Fakat onun üstünlüğü bu kötümserliği dinden aldığı güçle yenmeye çalışmasıdır. Onun çoğunlukla iyimserlik ifade eden ayet ve hadisleri zikrettiğini unutmamak gerekir. Ne var ki dönemin şartları, yaşının ilerlemesi ve sağlığının bozulması onda da kötümserliğin artmasına sebep olacaktır. *Gölgeler*'de bu kötümserlik had safhadadır. Âsım bu bakımdan bütün kötü şartlara ve sahnelere rağmen, yazarın gençlik için duyduğu umudu yansıtır. Avrupa'ya öğrenim için giden gençlerin devrin bilimleri ile donanmış olarak dönmelerinin ülkeyi ve insanını değiştireceği umudu, yani iyimserlik galip gelir.

Köse İmam'ın hem kendi neslinden hem de Hocaade'nin temsil ettiği Meşrutiyet neslinden herhangi bir umudunun kalmadığını ortaya koyan, “Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?” sorusuna Hocaade'nin verdiği “Âsım'ın nesli Hocam!” cevabıyla eserde varlığı öne çıkarılan Âsım, Mehmet Âkif'in tasarladığı, Meşrutiyet'ten sonra millet hayatına yeni bir yön verecek olan Türk gençliğinin temsilcisidir. II. Meşrutiyet'ten sonraki Türk edebiyatına baktığımız zaman, imparatorluğun bir çöküş sürecine girdiği ve yıllarca süren savaşlar içerisinde değerler dünyasının da bir alt üst oluşu yaşadığı bu dönemde devrin yazar ve şairlerinin, kendi ideolojileri veya dünya görüşleri doğrultusunda, ülkeyi kurtaracak ve yarınlara hazırlayacak bir yeni Türk genci tipi ve onun kuracağı bir “yeni hayat” tasarladıkları görülmektedir. Fikret'in Halûk'unu, Ziya Gökalp'ın Ay Hanımını –yazarların ideolojisi ve bakış açıları dolayısıyla aralarında farklar olsa da– Âsım'ın benzerleri olarak görebiliriz. Bu yazarların mevcut durumdan memnun olmadıkları ve geleceğin yeni neslin elinde daha parlak olacağına dair bir umut taşıdıkları kuşkusuzdur. Mehmet Âkif de Âsım karakteriyle bu umudu somutlaştırmıştır. Mehmet Âkif'in daha *Süleymaniye*

Kürsüsünde'de, Meşrutiyet'in ilânı ile yeni bir hayatın kurulacağını, Rusya'dan hürriyetin ilânını duyarak İstanbul'a gelmek üzere yola çıkan gezginin hayali olarak yansıttığını görmüştük. Âsım, Mehmet Âkif'in bu yeni Türkiye'yi kuracak olan "yeni insan"ıdır. Bu yeni insan, imparatorluğun yıkılmasına seyirci kalan eskilere, yani II. Abdülhamit devrinin korkak ve vesveseli yöneticilerine de, Meşrutiyet'ten sonra yönetimine geldikleri ülkeyi üç beş yılda harabeye çeviren sonraki kuşağa da benzemediğini Çanakkale'de gösterdiği direnişle kanıtlamıştır. "Berlin Hâtıraları"ndaki Çanakkale'de savaşan neferlerin ağzından dile getirilen ve "Korkma!" hitabıyla başlayan parçadaki kurtuluş umudu, Âsım'da somutlaşmış, gerçekten de Âsım'ın nesli, orada vaat ettiği "Yakında kurtulacaktır bu cephe" sözünün gereğini yerine getirmiştir. "Cephe"yi kurtaran Âsım ve arkadaşlarının bilim ve teknoloji alanında da kendilerini yetiştirerek ülkenin geleceğini kurtarmalarının zamanı gelmiştir. Eserin sonunda Âsım'ın Hocaşade'ye verdiği söz, onların bunu da başaracaklarının sözüdür.

Âsım'ın kaleme alındığı 1919-1924 yılları arasında ülkede yaşananlara ve Mehmet Âkif'in hayatının seyrine bakarak da bu eserin mahiyetini ve bu dönemde bir kurtarıcı nesle nasıl ihtiyaç duyulduğunu anlayabiliriz. 1919-1924 yılları arasında, Mehmet Âkif'in de bir aktör olarak birçoğunun içinde yer aldığı önemli olaylar yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanmasının ardından önce İzmir, ardından da İstanbul işgal edilmiştir. İzmir'in işgali dolayısıyla Balıkesir'e giderek Zağanos Paşa Camii'nde verdiği vaazla halkı Yunan işgaline karşı direnişe çağırın Âkif, İstanbul'un işgali üzerine de hiç tereddüt etmeksizin Anadolu'ya geçmiş ve Millî Mücadele'ye katılmıştır. 10 Nisan 1920'de Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılan, uzun bir yolculuktan sonra geldiği Ankara'da da 30 Nisan 1920'de bir vaaz veren ve halkı Millî Mücadele'ye katılmaya çağırın Mehmet Âkif, sonraki aylarda Eskişehir, Burdur, Antalya, Afyon, Konya ve Kastamonu'ya giderek bu vaazlarına devam etmiş, Millî Mücadele'nin başarısı için çalışmıştır. Ayrıca *Sebilürreşâd*'ı 3 Şubat 1921 tarihinden itibaren Ankara'da yayımlamaya başlayarak bu yayın organı aracılı-

ğıyla da aynı mücadeleye katılmıştır. Bununla da yetinmemiş, Ali Fuat Paşa başkanlığındaki bir heyetle birlikte cepheleri dolaşarak askerın cesaretini artırıcı konuşmalar yapmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse, Mehmet Âkif, zaferle sonuçlanıncaya kadar bizzat bu mücadelenin içindedir. Hem Ankara’da siyasî gündemi ve savaşın seyrini takip etmiş ve hem de çeşitli şehirleri ve cepheleri dolaşarak halkın ve askerın durumunu görmüştür. *Âsım*’daki, Köse İmam’ın şahsında dile getirilen karamsarlığın da, *Âsım*’ın şahsında somutlaştırılan iyimserliğin ve umudun da Mehmet Âkif’in bu faaliyetleri sırasında gördükleri ve yaşadıklarıyla birlikte düşünölmesi gerekir.

Âsım’ın sonunda karamsarlık ve umutsuzluğun yerini alan iyimserliği ve umudu Mehmet Âkif’in, bunun devamı olarak tasarladığı eserde anlatmak istediğı bilinmektedir. Mehmet Âkif’in Mısır’daki öğrencilerinden Mehmet Bey’den Eşref Edib’in naklettiğine göre, şairimiz *Âsım*’ın devamını da yazmak istemiş ve eserin plânını zihninde hazırlamıştır: *Âsım* Avrupa’dan dönecek, Kurtuluş Savaşı’na katılacaktır. Bu savaşın büyüklüğü ve önemi, bütün evreleri, *Âsım*’ın bu savaşta gösterdiği yararlıklarla birlikte anlatılacak, “Harbin bütün safahatı.. Milletın gösterdiği fedakârlık, kahramanlık.. Tehlikeli zamanlar, acı tatlı günler.. İnönü, Sakarya muharebeleri.. Nihayet büyük zafer..” ayrıntılarıyla tasvir edilecektir. *Âsım* bu eserde yine bir sembol olarak, “faziletli, iman ve irfanlı, kahraman Türk neslinin timsali” olarak yer alacaktır. O, gösterdiği kahramanlıkla yükselecek, “bütün Şark milletlerine örnek” olacak, “matemli, felâketli sahifeler” kapanacak, “şanlı bir refah, saadet devri” başlayacaktır.¹⁵

Ortaya çıkmamış bir eser üzerinde değerlendirme yapmak ve hüküm vermek elbette doğru değildir, fakat şaire atfedilen bu tasarının, yazılıp tamamlanmış olan elimizdeki bu eseri açıklamak bakımından bir anlamı vardır. Şair, hiç kuşkusuz, Çanakkale’de bütün dünyayı kendisine hayran bırakacak şekilde savaşan ve aynı şekilde Millî Mücadele’de de âdeta imkânsız başarılan *Âsım*’ın nesline güveniyordu

¹⁵ Eşref Edib, *Mehmed Âkif - Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, c. 1, 2. bs., İstanbul, 1962, s. 254.

ve bu onun geleceğe umutla bakmasını sağlıyordu. Mehmet Âkif'in yazacağı yeni eser, *Âsım*'ın en etkileyici ve eserin bütününden ayrı müstakil bir şiir hüviyeti taşıyan Çanakkale şehitlerinin tasvir edildiği kısmın devamı, aynı neslin Millî Mücadele'de ortaya koyduğu kahramanlığın tasviri olacaktı. Fakat bir destanı bir başka destanın takip etmesi, gerçek hayatta yaşanmış olsa da eserde aynı izlenimi uyandırmayabilir. Bundan dolayı şair Millî Mücadele Destanı'nı belki de içinde bizzat yaşaması dolayısıyla aynen aktaramamaktan çekinmiş ve bu yüzden yazamamış olabilir. Fakat İstiklâl Marşı bir bakıma Âkif'in Millî Mücadele Destanı olarak yorumlanabilir. Şiirin başından sonuna kadar görülen duygu dalgalanmalarının benzeri *Âsım*'daki Çanakkale şehitleri ile ilgili kısımda da vardır.

*

Âsım'ın, Mehmet Âkif'in şiir dilinin ulaştığı olgunluğu göstermek bakımından da önemli bir eser olduğunu belirtmek gerekir. Son kitabı *Gölgeler*'de yer alan şiirlerin büyük bir kısmının onun Mısır hayatında yaşadığı olumsuzlukların izlerini taşıması ve bu eserdeki şiirlerin, birkaçı dışında, şairin *Âsım*'la yakalamış olduğu dil mükemmelliği ve kompozisyon bütünlüğünden uzak oluşu dolayısıyla bu eseri Mehmet Âkif'in sanatının zirvesi sayabiliriz. Gerçekten de *Âsım*'da Mehmet Âkif, Meşrutiyet dönemine kadar kaleme aldığı, fakat *Safahat*'a dahil etmediği şiirleriyle¹⁶ başlayan ve Meşrutiyet döneminde belli bir olgunluğa ulaştırdığı şahsî üslûbun en mükemmel örneğini vermiştir. Hatta –“Gece”, “Hicran” ve “Secde” gibi birkaç şiiri dışında– *Gölgeler*'deki şiirlerin çoğu, bizi, onun *Âsım*'ın devamını yazmamakla isabetli davrandığı yargısına götürmektedir. Başka bir deyişle, *Gölgeler*, Mehmet Âkif'in artık ne *Âsım*'ın bazı bölümlerinde yakaladığı lirizmi aşabileceğini ne de kompozisyon ve edebî bütünlük bakımından *Âsım*'dan daha başarılı bir eser ortaya koyabileceğini gösteren bir kitaptır. *Âsım*, sadece Mehmet Âkif'in değil, Türk edebiyatının da zirve eserlerinden-
dir.

¹⁶ Bu şiirler hakkında *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası* (Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005) adlı kitabımızın 63-93. sayfalarına bakınız.

Türkçeyi kullanmaktaki başarısı bakımından da *Âsım* Mehmet Âkif'in en mükemmel eseridir. Onun ilk şiirlerinden itibaren gördüğümüz, toplumun her kesimine mensup insanların dilini edebiyata taşıma konusundaki başarısı da *Âsım*'da zirveye ulaşmıştır. En tuturaklı ve ağıdalı medrese dilinden sokağın diline ve Karadeniz ağzına kadar farklı Türkçeler bu eserde vardır. Dikkati çeken bir husus da, ilk kitabından *Âsım*'a kadar Âkif'in dilinin gittikçe daha sade Türkçeye yaklaşmış olmasıdır. Örneğin *Hâtıralar*'la *Âsım* arasında yapılan bir karşılaştırma bu değişimi gösterebilir. Hazırladığımız bu *Safahat* neşrinde, günümüz Türkçesinde kullanılmadığı için anlamını verdiğimiz kelime sayısı *Hâtıralar*'da yaklaşık olarak 900 iken, mısra sayısı daha fazla olan *Âsım*'da anlamını vermeyi gerekli gördüğümüz kelime sayısı sadece 625'tir. Bu da bize şairin dilinin birkaç yıl içinde bile ne kadar Türkçeleştiğini göstermektedir.